

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Verantwoordelijke Hoofdredactie: Dr. W. van de Geyn, Natuurhistorisch Museum, Maastricht, telefoon 4174. — Mederedacteurs: Jos. Cremers, Huize „Niethuizen“, Wijnandsrade; Dr. H. Schmitz, S. J., Marienkirche, Steyr, Oberösterreich; R. Geurts, Echt. Penningmeester: Mr. G. van Spaendonck. Postgiro 125366 ten name van het Natuurhist. Genootschap, Maastricht.

Versijnt Vrijdags voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan de Leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

Correspondentie betreffende Genootschap aan het Secretariaat: Jekerweg 87a, Maastricht.

Correspondentie betreffende Maandblad aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein, Maastricht.

INHOUD: Aankondiging der maandvergaderingen. — De Natuur in. — Nieuwe leden. — Verslagen der maandvergaderingen. — Sef Parren. In memoriam Rector G. van den Boorn. — C. De collectie Wasmann repatrieert. — Jos. van Boven. Voorloopige mededeeling over de Mierenfauna van de Belgische Maasvallei. — C. Willemse. De Nederlandsche Vespa soorten. — W. Roepke. Remarks on new or little known Indomalayan Moths (Lepid. Heteroc.). (vervolg).

AANKONDIGING DER MAANDVERGADERINGEN.

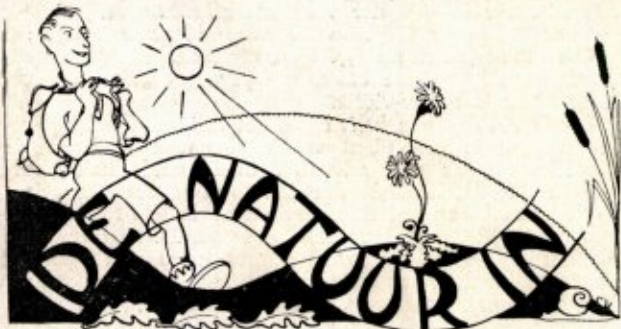
te Heerlen op Zaterdag 3 November a.s. om 3 uur in het H.B.S. Gebouw, Gasthuisstraat. De heer van Rummelen spreekt over: Lössoëden in Zuid-Limburg.

te Maastricht op Woensdag 7 November a.s. om 6 uur in het Museum.

te Heerlen op Zaterdag 1 Dec. a.s. om 3 uur in het H.B.S. Gebouw, Gasthuisstraat.

te Maastricht op Woensdag 12 December a.s. om 6 uur in het Museum.

Drs. L. van Nieuwehoven S.J. zal een causerie houden over: De ontwikkeling van een vliegpop.



Op Zondag 4 Nov. a.s. paddenstoelenexcursie naar de bosschen in het Geuldal, o.l.v. Mevr. Dr. H. Bels-Koning en de heeren Mommers en Bels. Deelnemers uit Maastricht (vertrek 13.30) en uit Heerlen (vertrek 12.11) ontmoeten elkaar aan het station te Houthem.

Terugreis vanuit Valkenburg in de richting Maastricht om 18.07, in de richting Heerlen om 19.12.

Aan hen, die voor wetenschappelijke of culinaire doeleinden paddenstoelen „model“ willen verzamelen, wordt aangeraden een mandje, wat krantenpapier en eventueel een loupe mee te brengen.

Op Zondag 18 Nov. vogelexcursie naar het Ravensbosch te Houthem onder leiding van den heer J. Loterijman. Deelnemers vertrekken uit Heerlen om 9.42, uit Maastricht om 10.19. Terugreis richting Heerlen 15.36; richting Maastricht om 15.19.

NIEUWE LEDEN.

Natuurhistorisch Museum, Paleisstraat 18, Tilburg.
Ir. P. H. v. d. Pol, Selterskampweg 51, Bennekom (Gld).
G. van Rossem, Javastraat 12, Wageningen.
Dr. Jac. Heimans, Beethovenstr. 5b, Amsterdam Z.
Pierre Heldens, Pieter Cuypersstr. 15, Roermond.
Mej. M. G. G. Meyer, Observantenweg 42, Maastricht.
J. van Eyk, Jekerweg 112, Maastricht.
M. van Eeuwijk, Kapellerlaan 108, Roermond.
Dr. M. Bruna, Laanderstraat, Heerlen.
Dr. A. A. Thiadens, Pijnsweg 27, Welten bij Heerlen.
A. Bouman, Willemsstraat 21, Heerlen.

VERSLAGEN DER MAANDVERGADERINGEN.

Door omstandigheden is een opeenhooping van verslagcopie der maandvergaderingen ontstaan. Daarom zullen verschillende inleidingen als aparte artikelen in het Maandblad worden gepubliceerd, terwijl kortere mededeelingen hieronder worden weergegeven.

HEERLEN 2 JUNI.

Aanwezig 8 dames en 29 heeren. De vergadering wordt voorgezeten door den heer van Rummelen, die de aanwezigen verwelkomt en de Eerw. Zusters dankt voor het beschikbaar stellen van een lokaal.

De heer Oud vertoont vogelfilms over de kapmeew en de kievit. De inleidingen van den heer Willemse over zeldzame insecten uit Limburg en over de coloradokever en die van den heer Loterijman over het verschil in grootte van ♂ en ♀ nachtegaal, verschijnen later als afzonderlijke artikelen in het maandblad.

MAASTRICHT 6 JUNI.

Aanwezig 9 dames en 40 heeren. De voorzitter, Rector J. Cremers, spreekt zijn vreugde uit over de algehele bevrijding van ons land. Ofschoon nog pas enkele hoopgevende berichten zijn binnengekomen, meent spreker dat er alle reden toe is om vrouwen te hebben zoowel in de persoonlijke omstandigheden waarin onze noordelijke vrienden verkeerden, als ook in het behoud van de wetenschappelijke centra en speciaal de natuurhistorische instellingen in andere delen van ons land.

Hij heet de aanwezige leden hartelijk welkom, waaronder in het bijzonder de heeren L. Bels uit Haarlem en A. ten Broek uit den Haag, die na een onvrijwillig verblijf in Duitschland in het Repatrieringscentrum Maastricht aankwamen en thans onze vergadering bijwonen. Vervolgens herdenkt hij een onzer leden, Rector van den

Boorn uit Posterholt, die op lafhartige wijze door den vijand is gefusilleerd. Daarna spreken de heer H. J. Beckers over bliksembuizen, de heer P. J. Bels over de coloradokever en de heer A. Rijven over de roodwier *Batrachospermum*, welke artikelen later zullen worden geplaatst.

Pater van Hest vertoont daarna enkele exemplaren van graslathyrus (*Lathyrus nissonia*), gevonden te Schimmert op den weg naar Beek in een begroeid talud en vertelt daarbij het volgende: Deze plant is oorspronkelijk inheemsch in Zuid-Beveland, maar is 3 jaar geleden voor het eerst aangetroffen langs het kanaal te Elsloo. Na de vondst door mij gedaan, werden nog enkele exemplaren in een bosch te Spaubeek gevonden.

Verder laat hij eenige interessante fasciatie's van margriet, smalbladige weegbree en melkdistel zien. Een mooi exemplaar van een pelorische bloeiwijze van een gekweekte *Digitalis*, met totaal symmetrische bloemen wordt door de vergadering bezichtigd.

Dan deelt hij nog het onderstaande mede: In Schimmert is in een weide een exemplaar gevonden van de witte variëteit van *Ajuga reptans*. Het is overgebracht naar den tuin der P.P. Montfortanen. In de omgeving van Tilburg zijn drie broedplaatsen gevonden van den sprinkhaanrietzanger, door leden van de N. H. V. Afd. Tilburg. Later werd de vogel nog elders waargenomen, doch er bestaat geen zekerheid over andere broedplaatsen. Het vogeltje is gemakkelijk te herkennen aan het geluid. Dit is zacht, doch door zijn toonhoogte en scherpe trillers, die ongeveer klinken als het lang aangehouden gesjirp van een sprinkhaan, ver hoorbaar.

MAASTRICHT 4 JULI.

Aanwezig 5 dames en 17 heeren. De heer Grossier opent de vergadering. Daarna houdt de heer Mommers een voordracht over de geslachtelijke voortplanting bij hogere zwammen. De heer Bels doet nog eenige aanvullende mededeelingen over de coloradokever, waarover hij vorige vergadering gesproken heeft. Op beide inleidingen komen we later uitvoerig terug.

Iets interessants weet de heer Grégoire te vertellen over: Cumarine, $C_9H_8O_2$.

Het komt voor in diverse limburgsche orchideeën, vooral in bruine orchis (*O. purpurea*), in soldaatorchis (*O. militaris*) en in poporchis *Aceras anthropophora*, maar is ook aanwezig in tonkaboonen (*Dipterix odorata*), honingklaver (*Melilotis officinalis*), Lieve Vrouwen bedstroo (*Asperula odorata*), reukgras (*Anthoxanthum odoratum*), wijnruit (*Ruta graveolens*) e.a. Het is in den handel (apothek) verkrijgbaar in witte, in alcohol oplosbare kristallen. In de praktijk worden meerdere van bovengenoemde planten, alsmede een oplossing der genoemde kristallen gebruikt voor het parfumeeren van tabak.

HEERLEN 7 JULI.

Aanwezig 6 dames en 11 heeren. Na opening der vergadering geeft de heer van Rummelen het woord aan den heer Loterijman, die wijlen Dr. Jac. P. Thijsses herdenkt en in het bijzonder diens beteekenis als ornitholoog in het licht stelt. Daarna spreekt de heer Willemse over onze inlandische wespen, zie pag. 38 in deze aflevering. Vervolgens gaat Dr. Dijkstra over tot een bespreking van de klapproosvegetatie. Waar een vegetatie vernield wordt, vestigen zich eerst eenjarige gewassen, die na eenigen tijd plaats moeten maken voor overblijvende planten, tenslotte ontstaat er, als de mensch niet ingrijpt, in de meeste gevallen bosch. Tot de eenjarige gewassen, die een korte vegetatieperiode bezitten en veel zaad voortbrengen, behoort de klapproos „de oorlogsbloem”!

Hij vertoont dan een bastaard van weidehavikskruid $\times$ muizenoor (*Hieracium caespitosum* $\times$ *H. pilosella*) uit Brunssum. De bloeiwijze bestaat uit een stengel met enkele bloemhoofdjes aan zijstengels, op onderling grooten afstand, met aan het eind een hoofdje. Dezelfde bloeiwijze treft men aan bij de bastaard *Hieracium bauhini* $\times$ *H. pilosella*. Beide bastarden bezitten sterharen. De eerstgenoemde bastaard werd slechts één keer in ons land gevonden en wel in de provincie Groningen meer dan 100 jaar geleden. Aanvankelijk wist men niet welke soort havikskruid het was. De planten te Brunssum werden met een vooropgezet doel gezocht en gevonden.

Vervolgens laat hij circuleeren: Harig knopkruid (*Galinsoga quadriradiata*) uit Kerkrade en, ter vergelijking, gewoon knopkruid (*Galinsoga parviflora*) uit Heerlen (station). Hij wijst op de verschillen en overeenkomsten tusschen beide planten. Eigenaardig is dat de zeer zeldzame *Galinsoga quadriradiata* in Zuid-Limburg zoo vaak door hem gevonden werd in tegenstelling met de (in Drente enz.) algemeene soort *G. parviflora*, die zich hier weinig of niet uitbreidt.

Tenslotte vertoont de heer Dijkstra nog:

Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*) gevonden te Ter Worm. De bloemaar heeft aan haar voet nog een 5—7-tal andere aren.

Bleekgele hennepnetel (*Galeopsis segetum*), gevonden op het stort van de O. N. I en op de Brunssumerheide. Deze plant is vrij algemeen in Drente; echter zeer zeldzaam in Zuid-Limburg.

Slofhak (*Anthoxanthum aristatum*) een adventief gras, dat gevonden werd na afloop van de excursie naar den watertoren te Schimmert, in de gemeente Hulsberg. Zeer algemeen in roggeakkers.

Van de rondvraag maakt de heer Dijkstra gebruik om nog de volgende vogelwaarnemingen mee te deelen:

Onlangs maakte ik een gevecht mee tusschen twee mannetjes vinken en een wijfje in den tuin van het Geologisch Bureau te Heerlen. Het gevecht werd zoo heftig dat het publiek ingreep. Hierna bleven één mannetje en het wijfje achter. Ze waren zoo vermoeid dat ik ze kon beetpakken, achter in den tuin brengen, naast elkaar plaatsen zonder dat ze zich ook maar het minst verroerden. Na ca. 7 minuten waren ze in zooverre hersteld, dat eerst het $\varnothing$ wegvloog zonder het f ook maar een blik waardig te achten. Kort er op vloog ook het f weg en haalde met moeite een kersenboom... om over zijn avonturen na te denken.

Vier witte leghorns vingen een bijna volwassen grijze rat en hielden daar zoo lang estafette wedloop mee, tot dat de rat doodgeknepen was.

HEERLEN 1 SEPT.

Aanwezig 2 dames en 7 heeren. De heer van Rummelen houdt als voorzitter een korte toespraak ter herdenking van den heer Waage. De heeren Loterijman en Willemse spreken vervolgens resp. over het roffelen van de specht en een zeldzame afwijking bij een onzer sabelsprinkhanen. Zie hierover in een der volgende afleveringen.

Daarna laat dr. Dijkstra de volgende planten zien:

Ossentong (*Anchusa officinalis*) gevonden bij de steenfabriek te Sittard. De bloemen zijn rose gekleurd. Normale kleur is blauw-violet.

Loogkruid (*Salsola kali*) langs het Julianakanaal bij Urmond. Het is een plant welke algemeen is langs de Noordzee, maar ook adventief binnenlands kan voorkomen. Hij deelt mede dat Dr. De Wever hem attent heeft gemaakt op het houtterrein van de S. M. Hendrik, waar duizenden van deze planten staan. Ze zien er evenals talrijke andere zeeplanten uit als xerophyten. Dit is voor een plant, welke over voldoende water kan beschikken en soms zeer nat staat onbegrijpelijk. Men meende dat dergelijke planten physiologisch toch xerophytisch zijn omdat het moeilijk is om uit de zee door de hoge osmotische waarde water op te nemen. Proeven bewezen echter dat dergelijke planten voldoende water kunnen opzuigen en zelfs nog iets meer dan het gemiddelde van normale planten. Zou deze xerophytische bouw soms een aanpassing aan den zeewind zijn?

De bastaard tusschen *Hieracium pilosella* en *H. piloselloides* langs het Juliana-kanaal (nieuw v. Nederland!).

H. piloselloides lijkt sterk op *H. Bauhini*. Het voornaamste verschil tusschen beide soorten is, dat *H. Bauhini* uitloopers kan vormen en *H. piloselloides* nooit. *Bauhini* is tot nu toe veel algemeener in Zuid-Limburg.

Knopkruid (*Galinsoga quadriradiata*) te Terwinstelen door den heer Hein gevonden; verder te Onder-Spekholz en bij een afvalterrein te Brunssum, vlak langs het stort van de Hendrik, waar ook *Galinsoga parviflora* staat.

Op 15 Juli zag de heer Dijkstra een kleine vos op een schaduwwijke plek vermoedelijk zijn winterslaap beginnen. Dit is abnormaal vroeg.

MAASTRICHT 3 OCT.

Aanwezig de dames : Dütting, Kooyman, van de Geyn, Nahon, Kofman-Kamminga en de heeren : Cremers, Rijk, Mommers, Maessen, Waage, Br. Bernardus, Grossier, van Sonderen, Wijsen, Nijst, Jeuken, Kamm, Grégoire, Br. Maurentius, van Nieuwenhoven, Kofman, van Noorden, Sondeyker, Tjallingii, Dingemans, Onstenk, Leysen, Wasenberg, Otten, Schoenmakers en Schulte.

De voorzitter Rector Cremers geeft, na een korte verwelkoming, het woord aan dr. Schulte die naar aanleiding van den 50sten sterfdag van Pasteur een rede hield over diens betekenis voor de wetenschap. Deze redevoering zal in een volgend maandblad worden afgedrukt.

Majoor Rijk zag dezen zomer in Epen vele vlinders van *Araschnia levana* var. *prorsa*, die overigens in ons land zeldzaam zijn. Eind September ging hij terug in de hoop de rupsen te vinden die de voorjaarsgeneratie zullen leveren, doch geen enkel nest werd op de brandnetels gevonden.

Br. Maurentius laat een zomercentaurie (*Centaurea solstitialis* L.) zien, die in den tuin van de Beyart in een bed wortelen is opgekomen.

Hij vertoont verder een struikweegbree (*Plantago cynops*) die hij bij de stuw te Borgharen vond.

Tot slot vertelt Mej. van de Geyn over de lotgevallen van de collectie Wasmann.

HEERLEN 6 OCT.

Aanwezig de dames : Bour, van de Griendt, Jansen en Hellwig en de heeren : Adams, Dijkstra, Hein, Loterijman, van Rummelen, Rut, Stiphout, Coonen en Ubaghs.

De voorzitter, de heer van Rummelen, leidt den heer Loterijman in, die een causerie houdt over paddestoelen. Hij licht zijn explicatie toe met lichtbeelden.

Vervolgens geeft dr. Dijkstra een bloemlezing uit het Cruydtboek van Rembert Dodoens van dr. Schierbeek. Het oudste kruidboek, dat wij kennen, is van den Griekschen schrijver Theophrastus, c.a. 350 v. Christus; het iets oudere van Aristoteles ging verloren. Wat van deze kruidboeken bewaard bleef, kennen wij alleen uit vertalingen; de platen werden gecopieerd. De volgorde dezer vertalingen was meestal vanuit het Grieksch, via het Syrisch en het Arabisch, in het Latijn.

In de Middeleeuwen stonden de auteurs sterk onder Griekschen invloed. Men meende b.v. dat de planten, die door de klassieken beschreven waren uit Griekenland, ook in W. Europa moesten voorkomen. Dit gaf natuurlijk een verkeerde voorstelling. De kruidenleer kreeg een grooten stoot ten goede door toedoen van Paracelsus (1493—1541). Deze leerde, dat God voor elke kwaal inheemsche planten als geneesmiddel liet groeien. Dit had o.a. tengevolge, dat men kruiden ging zoeken. Zeer bekend zijn de volgende in het Nederlandsch verschenen kruidboeken van :

Dodonaeus (1517—1585) geboren te Mechelen ;

Clusius (1526—1609) geboren te Atrecht, gaf o.a. een bewerking van Dodonaeus kruidboek uit ; hij reisde veel en beschreef Spaansche en Oostenrijksche planten en werd later hoogleraar te Leiden ;

Lobel (1538—1616) geboren te Rijssel.

Het kruidboek van Dodonaeus staat onder invloed van de volgende begrippen :

1) In de Grieksche oudheid meende men, dat alles teruggebracht kon worden tot de 4 grondelementen: vuur (heet en droog) ; aarde (droog en koud) ; water (koud en nat) ; lucht (nat en heet).

Voor iedere plant geeft hij op of ze nat of droog, heet of koud is. Dat spaansche peper heet is, is begrijpelijk ; dat zonnedauw droog is, niet.

2) Van grooten invloed op de kruidboeken was ook de signatuurleer van Paracelsus, die meende dat God aan de geneeskrachtige kruiden een bepaald uiterlijk gegeven had, waardoor ze gemakkelijk waren te herkennen. Volgens deze indicatie kunnen roode bessen worden gebruikt tegen bloedingen ; planten met geel melksap tegen geelzucht ; longenkruid (blad eenigszins geteekend als een long) tegen longziekten ; leverkruid bij leverziekten ; speenkruid tegen aambeien en het zaad van slangenkruid tegen de gevolgen van slangenbeeten, terwijl laatstgenoemd kruid bovendien nog prophylactische werking zou hebben.

Chelidonium (stinkende gouwe ?) geneest o.a. blindheid ; Chelidon (zwaluw) geneest haar jongen, ook als ze onzettelijk blind gemaakt zijn, met dit kruid.

Dodonaeus gelooft echter lang niet alles wat de ouden beweerd hebben ; hij is soms zeer critisch. Bijv. wanneer Dioscorides beweert dat zaad van de kaarde in een zakje om den hals of om den arm gebonden de 3e-daagsche koorts geneest, merkt Dodonaeus nuchter op : „Doch zulcke dingen schame ich mij hier te verhalen, gemerckt, dat het anders niet dan ijdele beuselinghen ende viesesvasen en zijn”. Met de recepten uit deze boeken moet men niet voor arts spelen. Dodonaeus waarschuwt zelf, dat zou geheel onzeker, ijdel, ja belachelijk zijn.

Daarna geven de heeren van Rummelen en Dijkstra een uitleg ter voorbereiding op de excursie naar de Brunsummerheide. Tot slot deelt de heer Dijkstra nog het volgende mede :

Aan de Maas bij Meers staat de aardpeer (*Helianthus tuberosus*) zeer rijk in bloei. Deze plant komt adventief wel meer voor, maar bloeit slechts in warme zomers. Vroeger werd zij wel verbouwd voor veevoeder of voor de stroopbereiding. Ca. 1613 werd zij in Zeeland ingevoerd. Op dezelfde plaats staat ook *Nicandra physaloides*, een nachtschade.

De kleine vos, waarover ik in de vorige vergadering vertelde, dat hij op 15 Juli een slaapkwartier opzocht, ontwaakte op 1 Oct. en is weggevlagen. Het was dus geen geval van winterslaap.

IN MEMORIAM RECTOR G. VAN DEN BOORN.

..... En oonder d'n awwe
kestaanjeleboom
in 't vreugjaarszonneleech
veel 'ne Limbörgse jong, dee
z'n pliech had gedoon,
langs deen awwen Treech-
terweeg *).....



Uit Dr. H. Endepols: „Mastreechter
Sprak, doe zeute taal!”
Ile drnk, 1943 pag. 188.

Onwetend van wat hem zelf te wachten stond, schreef Rector van den Boorn eind 1940 deze strofe van zijn simpel gedichtje. Och, allen waren wij toen nog zoo naïef. Het leven laten in 'n oorlog kon in al zijn eenvoud iets heroieks hebben. Maar men bracht ons een heel anderen oorlog, een oorlog van zielenood en menschenwaardigheid, van verdorvenheid, haat en rechteloosheid. En in dien oorlog viel George van den Boorn, verdacht van spionage !

Niets was minder waar dan dat de Rector zich met zooiets ingelaten zou hebben. De voortbrengselen van zijn jongen, speelschen geest, die zich gaarne bezighield met primitieve knutselarijen, werden door de Gestapo-tyrannen gehouden voor bewijzen van gecompliceerde machinaties van intrige en vijandschap. Zijn fijn geestig sarcasme werd geïnterpreteerd als germanenhaat. En op 5 Nov. 1944 stierf George van den Boorn ellendig den spionnedood, ergens in de bosschen van Effelt, vlak over de Duitsche grens.

Tijdens zijn „verhoor” werden zijn photographische instrumenten als zwiigende getuigen van zijn verdorvenheid beschouwd. Ik kan ze mij nog zoo goed herinneren, die gevaarlijke dingen, o.a. een lachwekkend geraamte van margarinekastenplankjes om filmtitels op te nemen. Echte prutsdingen, in het maken waarvan Van den Boorn een genie was en die je nergens beter kon kopen. Ze deden je denken aan requisieten voor een film van Dr. Mabuse.

Met George van den Boorn is van ons heengegaan een fijn liefhebber van de natuur, iemand die als geen ander daarin zijn Schepper wist te vinden ; een ideaal priester, die in zijn praktijk altijd weer voorbeelden aan-